

BRGAT, selo u Župi dubrovačkoj. *Donji B.* je selo zbijena tipa u kojemu je do 1362, kada se prvi put spominje, bila kula Menčetića i nekoliko kuća vlastelinskih obitelji. — *Gornji B.* ili *Željezna ploča (Lesena proca)* spominje se od 1280. Naselje je rasutoga tipa s nekoliko crkvice od kojih je najstarija crkva Sv. Ane, odn. Petke iz 1366. Liturgijski predmeti (gotičko procesijsko raspelo, zlatni kaleži XV–XVI. st.) spaljeni su u agresiji na Hrvatsku 1991. Na lok. *Za Sutorom* bio je posjed s ljetnikovcem vlastelinske obitelji Zamanjić-Crijević, koji je spaljen još 1806. I od Gornjega Brgata nalazi se mala nekropola sa stećcima s poč. XV. st.

LIT.: J. Lučić. *Prošlost dubrovačke Astoreje*, Dubrovnik 1970. — V. Kojaković. *Kuće dubrovačke vlastele i pučana u Župi*, Dubrovnik, 1978, 6. Du. Bc.

BRIBIR, gradić u Vinodolu. U XIII. st. posjed Frankopana, u XV. st. grofova Celjskih pa kralja Matije Korvina; potkraj stoljeća opet ga nasljeđuju Frankopani. Oko sred. XVI. st. dolazi pod Zrinske, koji ga drže do zapljene njihovih dobara 1671. U srednjemu vijeku opkoljen zidovima i kulama koje su u toku XIX. st. gotovo posve porušene. Unutar utvrđena naselja nalazio se na sjev. strani feudalni kaštel, branjen zidom i od naselja. Kaštel je najvećim dijelom srušen potkraj XIX. st. Od staroga kompleksa dijelom se očuvala četverokutna kula, građena od tesanaca 1302. Na zap. rubu bibrirskih proplanka je pravilno uređen trg s prostranom trobrodnom baroknom crkvom Sv. Petra i Pavla kojoj je, prema glagoljskom natpisu iz 1524, prethodila starija gradnja. U crkvi su oltari sa slikama iz XVI, XVIII. i XIX. st., među njima i *Pranje nogu* Palme ml. U zidu svetišta ugrađena je renesansna kamena kustodija, a nad bočnim vratima fino modeliran renesansni reljef s likom Bl. Dj. Marije iz XVI. st. U riznici se čuvaju zlatni romanički križ iz XIII. st., rad majstora Milonića (*opus Milonigi*), gotički kalež i monstranca.

LIT.: G. Szabo, SG, str. 185–186. — E. Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol*, Zagreb 1923, str. 215–228. — D. Kniewald, *Zlatni križ krbavskih biskupa*, Bogoslovska smotra, 1934. — A. Schneider, *Proučavanje, popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika u Hrvatskom Primorju* 1934, *Ljetopis JAZU*, 1935, 47, str. 173. — Lj. Karaman, *Umjetnost Srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji*, HZ, 1948, str. 110. — L. Margetić, *Iz vinodolske prošlosti*, Rijeka — Zagreb 1980. — Horvat–Matejčić–Priatelj, *Barok*. — R. Matejčić. *Spomenici kulture na području općine Crikvenica*, Peristil, 1991, 34. B. F.

BRIBIR, selo SZ od Skradina. Arheol. nalazište iz prapov., ant. i srednjovj. doba. Na položaju *Krivača*, uz rječicu Bibrirčicu, otkriveni su ostaci naselja iz mlađega kamenog doba. Najvažniji arheol. spomenici nalaze se na *Glavici* iznad sela, koja je bila naseljena najkasnije poč. I. tisućljeća. Do dolaska Rimljana utvrđena liburnska gradina, u I. st. rim. osvajanjem dobiva gradske zidine i stječe municipalni status, pa se naziva *municipium Varvariae*. Nakon razaranja za avaro-slav. provala Glavica je, čini se, jedno vrijeme ostala pusta a potom su je naselili Hrvati, koji su ime Varvaria preinačili u Bribir. Prvi svjedoči o tome Konstantin Porfirogenet (X. st.), koji u popisu hrv. županija navodi i županiju *Brebera*. B. kao sije- lo moćnih feudalaca Šubića doživljava najveći procvat u XIII. i poč. XIV. st. Poč. XVI. st. grad su porušili i zaposjeli Turci. Nakon njihova odlaska pridošlo se stanovništvo samo privremeno naseljava na Glavici, a potom prelazi u njezino podnožje na prostor današnjega sela.

Arheol. istraživanjem otkriveni su i konzervirani ostaci brojnih ant. i srednjovj. građevina. Među ant. objektima ističu se impozantne gradske zidine građene od velikih kamenih blokova, zgrade za stanovanje, opremljene cisternama za vodu, te sustav javnih cisterni za opskrbu grada vodom; nalaz rim. mauzoleja sa sarkofazima svjedoči o visokoj razini stvaralaštva. Od srednjovj. objekata značajni su ostaci kuća i pet crkava (dokumenti spominju sedam); iz predromaničkoga doba je crkva šesterolisnoga tlocrta ispod crkve pravosl. groblja, najveća je pak franjevačka bazilika s tri broda i ulomcima stilskoga namještaja romaničko-gotičkih oblika. Osim ostataka arhitekture pronađen je i veliki broj pokretnih spomenika: keramike, natpisa, dekoriranih arhit. ulomaka i dijelova crkv. kamenoga namještaja, staklenih posuda, oruđa, oružja, nakita, novca i dr. Na položaju *Dol* otkriveno je, u dubljim slojevima, više prapov. ognjišta.

ilustracija na str. 124

LIT.: J. Korošec, *Bribir u prahistoriji*, SHP, 1968. — M. Šuić, *Bribir (Varvaria) u antici*, ibid. — D. Jelovina, *Tri starohrvatske nekropole na Bribiru*, ibid. — D. Vrsalović, *Starohrvatska nekropola pred ulazom u staru Varvariju i njena konzervacija*, ibid. — S. Gunjača, *Nalaz srednjovjekovnih arhitekture na Bribiru*, ibid. — Š. Batović, *Istraživanje ilirskog naselja u Bribiru* 1964. g., *Diadora*, 1968. — J. i P. Korošec, *Bribir i njegova okolica u prapovijesno doba*, ibid., 1974. Z. Gu.

BRIBIR KRAJ SKRADINA, tlocrt arheoloških nalazišta: 1. crkva Sv. Marije, 2. samostan, 3. srednjovjekovne kuće, 4. srednjovjekovna kula, 5. šesterolisna (?) crkva, 6. crkva Sv. Ivana, 7. starohrvatska nekropola, 8. srednjovjekovne kuće, 9. romanička crkva, 10. starohrvatska nekropola

BRIBIR KRAJ SKRADINA, lijevo: starohrvatska nekropola na Glavici, desno: antički bedemi na Glavici

BRIBIRSKI MISAL, pergamenski kodeks, vel. 25×18 cm, 103 lista, pisan glag. ustavom, starosl. jezikom hrv. redakcije. Nastao je u XV. st.; pisalo ga je više ruku (jedan se pisar zvao Juraj). Veoma krnj, nedostaje mu početak i kraj. Današnji uvez u smeđu kožu potječe iz XVI. st. Ima veći broj inicijala različite veličine koji su ili jednobojni (crveni) ili kombinirani s crnom, zelenom i žutom bojom. Inicijali su urešeni (pletence, rakovice, palmete i sl.) i najčešće obogaćeni vlasastim vriježama koje se šire po rubovima. Čuva se u Arhivu HAZU (III. b. 3).

LIT.: J. Vajs, Najstariji hrvatski glagoljski misal, Zagreb 1948, str. 32–34. — V. Stefanić, Glagoljski rukopisi JAZU, I, Zagreb 1969, str. 70–71.

BRIJUNSKI OTOCI (Brioni), skupina od 2 otoka i 11 otočića pred Z obalom Istre. Najstarije zemuničko naselje (prelazno razdoblje od mlađega neolitika na brončanu kulturu) potječe iz doba oko 4000. Nađeno je mnogo predmeta od kamena, kosti i pečene zemlje, urešenih geometrijskim i biljnim motivima. Obrambene zidine gradinskih naselja nalaze se na vrhovima brežuljaka *Velog Brijuna*: Kosiru, Ciprovcu, Antunovcu, Gradini i Straži, te Svetoga Mikule na *Malom Brijunu*. Građeni su u koncentričnim krugovima od velikih neobrađenih kamenih blokova u tehnici suhozida. U njima je nađeno metalnih i keramičkih predmeta tzv. ilirske kulture. Očuvani su se ostaci građevina antičko-rim. graditeljstva na vrhu brda Kolci iznad rta Tar, u zaljevu Sv. Mikule na *Malom Brijunu*, na otoku Krasnica, te vodovodni uređaji na padinama Gradine i veliki dvorac s gospodarskim uređajima u arealu tzv. »bizantskog kastruma« u zaljevu Dobrika na Z

BRIBIRSKI MISAL. Zagreb, Arhiv HAZU

obali otoka Velog Brijuna. Ostaci rim. raskošnog dvorca u zaljevu Verige na I obali Velog Brijuna, po svojoj arhit. kompoziciji najvredniji su primjer ant. ladanjske arhitekture. Tlocrtni raspored prostranoga građevnog kompleksa dvorca prati u više od 1 km dugoj liniji obalu zaljeva Verige.

Kompleks obuhvaća pristanište i vjetrobrane uređaje za zaštitu luke u unutrašnjosti zaljeva i širok obalni pojas na kojemu se nižu građevine. U sredini vrha zaljeva izgrađena su tri hrama: Venere, Neptuna i nekih nepoznatih božanstava. Vitki kanelirani stupovi predvorja hramova od bijelog brijunskog kamena s korintskim kapitelima, dekorativnim frizom i bogatim ukrasom zabata, gdje se isprepliću elementi biljne i životinjske ornamentike, pravo su remek-djelo rim. umjetnosti I. st. S obje strana hramova nalaze se gospodarski objekti, terme, stanovi za svećenike i dvorac (izgrađen u stepeničastim terasama na tri etaže). Međuprostore između pojedinih objekata ispunjavao je ophodni hodnik s otvorenom peristilnom lođom prema moru, koji je spajao sve dijelove arhit. kompleksa u zaokruženu i jedinstvenu cjelinu. U termama i dvorcu na mozaičnim podovima bili su izvedeni geometrijski ukrasi i isprepletene bordure u crno-bijelom, te biljni, životinjski i figuralni ukrasi u polikromnom mozaiku. Na stijenama su prevladavale crvena, žuta, zelena i crna boja. Stropovi su bili urešeni vijencima, biljnim ukrasima i cvijećem izvedenim u štuku. — Veliku obrambenu građevinu u zaljevu Dobrika na Z obali, poznatu kao »bizantski kastrum«, karakteriziraju snažne zidine i pravilna prostorna regulacija tlocrta. Ostaci građevina unutar zidina svjedoče o kontinuitetu života od IV/V. do XVI. st. U blizini se nalaze ostaci trobrodne bazilike Sv. Marije iz V–VI. st. Njezini brodovi završavaju pravokutno. Kapiteli prezbiterija urešeni su križevima u kružnom okviru ili bez njega, a njihove ugaone volute oblikovane su u životinjske glave. Kameni crkv. namještaj bio je urešen stiliziranim biljnim i dvoprutastim i troprutastim pleternim ukrasom. U narteksu bazilike i oko nje nalazilo se ranokršč. groblje monolitnih sarkofaga, kojih se ostaci nalaze na okolnim livadama. Veoma su rano benediktinci uz baziliku sagradili svoju opatiju; njezini su građevni ostaci očuvani do danas. Napustili su je 1312. zbog kuge te je došlo do njezine prvoga urušenja. Obnovljena je i pregrađena u XVI. st. Kao obnovitelj se spominje »M. Samulis ... commissarius Briorum ...«, čija je nadgrobna ploča nađena uz baziliku. Bazilika je bila u upotrebi do kraja XVII. ili XVIII. st. — Oko 500 m iznad bazilike nalaze se ostaci crkvice Sv. Petra iz VI–VII. st. To je bila jednobrodna građevina s polygonalnim perimetrom apsida. Prezbiterijalni prostor bio je povišen i popločen kamenim pločama, a pod obložen polikromnim mozaikom. Od crkv. namještaja postoje ulomci urešeni križevima, volutama, jednostrukom i dvostrukom isprepletanom vrpcom, jednotračnim i višetračnim zubastim ukrasom. Ornamentalna obrada mnogo je rustikalnija od one na ostacima kamenog namještaja bazilike. — Četverokutna trokatna obrambena kula stambenog i obrambenog karaktera potječe iz XII–XIII. st., a zgrada kaštela i još jedna profana zgrada iz poč. XVI. st. — U središtu današnjega naselja Brijuni nalazi se gotička crkvice iz 1481. kojoj je fresko-ukras uništen požarom 1893. Iz vremena obnove otoka potkraj XIX. i u poč. XX. st. osim pojedinih zdanja u stilu austrijske secesije potječe mramorna herma R. Kocha, koji je oslobodio Brijune od malarije, i brončana spomen-